

Igor Zabel

*Lise na steni*

Aleph, Ljubljana 1993

Kratke zgodbe Igorja Zabela *Lise na steni* nas soočajo z estetiko majhnega, obrobnega; z estetiko, ki namesto t. i. velikih tem ponuja "le" motivno-tematske drobce, namesto makrokozmosa "zgolj" mikrokozmos. Ta splošna značilnost Zabelove kratke proze jo, kot v spremnem eseu ugotavlja že Tomo Virk, gotovo postavlja v kontekst minimalizma. Vendar Zabelova literarna pisava pozna nekatere posebnosti, ki jo oddaljujejo od "tipične" minimalistične proze. Med te posebnosti lahko uvrstimo tudi Zabelovo nagnjenje k hermetizmu. Očitno je, da mu ne gre niti za nekakšen minimalistični realizem v slogu Raymonda Carverja niti za metafikcijsko simulacijo literarne zgodovine kot denimo v Blatnikovih *Biografijah brezimenih*. Pri Zabelu prevladuje tehnika "filmskega", "reističnega" beleženja drobcev stvarnosti, to pa seveda ne pomeni, da ima ta proza kakršnokoli sorodnost s francoskim novim romanom. Zdi se nam, da bi Zabelove zgodbe v grobem lahko razdelili na tri vrste, pri tem ima ta "tipologizacija" zgolj orientacijski pomen.

Za izhodišče našega premisleka nam rabi koncept rizoma Deleuza in Guattarija. Seveda nas bodo pri tem zanimali le tisti vidiki tega koncepta, ki sa nam zdijo relevantni za naš kontekst.

Celotna evropska metafizična misel je vedno znova skušala celotno realnost podrediti vsakokratnim "univerzalnim" kategorijam, ki jih je v ta namen neumorno izumljala. Tako je v privilegiran prostor resnice in pomembnosti sodilo le tisto, kar je bilo po meri teh kategorij. Celotno področje življenja zunaj tega namišljenega prostora je bilo bodisi nepomembno bodisi ne-smiselno. Tako tradicionalna zahodna misel praviloma ni imela nobenega čuta za majhne, drobne pojave življenja, za vso heterogenost mikrokozmosa. Šele Nietzsche in zlasti Heidegger sta razkrila prikriti nihilizem take drže. To spoznanje je sprva rezultiralo v bolečo odsotnost vsake metafizične instance oziroma transcendence, ki je svoj literarni odmev našla zlasti v obdobju modernizma. Šele v novejši postmetafizični filozofski misli skušajo nekateri avtorji nadomestiti že zdavnaj mrtvo transcendenco z imanenco, ki implicira medsebojno pogojenost in povezanost vsega z vsem, strukturno mrežo, kjer je vsako točko mogoče povezati s katerokoli drugo točko.

Tukaj pa se že gibljemo na področju rizoma, kot ga opisujeta Deleuze in Guattari. Na koncept univerzuma kot rizoma je seveda vplivala tudi sodobna fizika, zlasti splošna teorija relativnosti in novejša teorije s področja fizike subatomske delcev. Predstava o "temeljnih" gradnikih materije je zastarela, na delu je neki skrajni dinamizem, ki subatomske svet vzpostavlja kot kompleksno mrežo relacij. To pa se očitno dobro ujema z modelom rizoma Deleuzea in Guattarija. Tukaj bi se radi vprašali, kakšen je status "majhnega" znotraj univerzuma - rizoma? V nasprotju z vsemi modeli metafizične evropske misli je tukaj ločevanje med velikim in majhnim, pomembnim in nepomembnim, praktično nemogoče. Gre za to, da ima znotraj take mreže vsak njen del svoj pomen, ki ga je nemogoče ločiti od celote. V okviru rizoma ni mogoče v imenu neke metafizične Ideje nekaj razglasiti za nepomembno ali ne-smiselno. Po drugi strani zavoljo omenjenega dinamizma prav tako ni mogoče kakemu delu pripisati posebnega pomena ali atributa trajnosti, ki bi zagotavljal njegovo večvrednostno pozicijo. Deleuze in Guattari poudarjata, da je rizom stvar linij in ne točk!

Zdi se nam, da je ravno to tisti paradigmatični okvir, v katerem vznikata Zabelova minimalistična estetika. V *Lisah na steni* prevladuje tip zgodbe, ki z omenjenim "filmskim" registriranjem drobcev realnosti ustvarjajo vtis njihove skrajne krhkosti, neobstoynosti. Hkrati te zgodbe subtilno sledijo skritim prehodom in povezavam med temi drobcami. Tako lahko na podlagi teh povezav mikrokozmos implicira ves makrokozmos. Tako naravnost Zabelovih tekstov nakazuje že citat iz Leonardovega *Traktata o slikarstvu* na začetku knjige, kjer je govor o opazovanju lis na zidovih, ki pa v opazovalcu lahko evocirajo cele pokrajine.

Za ilustracijo povedanega se nam zdi še posebej primerna zgodba *Opis neke kopalnice*. Pripovedovalca zgodbe obsedajo nadrobnosti neke kopalnice, ki se jih skuša čim bolj natančno spomniti. Naenkrat pa se mu ob pogledu na puščavski prizor na rdeči umetni svili v duhu ustvari podoba te kopalnice kot vozlišča, "v katero segajo vsi drugi prostori." Ti prostori se potem povežejo še z raznimi osebami in dogodki iz pripovedovalčeve preteklosti. Na enem mestu vzniknejo vsi ti prostori, dogodki in ljudje njegovega življenja! Mar ni to rizom par excellence?! Vendar je pripovedovalec nazadnje poražen v izgradnji svojega prostorsko-časovnega labirinta; porazi ga igra z resničnostjo! Svojega opisa ne bi mogel nikoli dokončati, kajti "iz spomina bi moral izkopati že zdavnaj pozabljene stvari, sestaviti bi moral kupe malenkosti."

Ta zgodba vsebuje še eno pomembno tematsko dimenzijo Zabelovih zgodb, o kateri bomo več povedali kasneje. Gre za nemoč pisave, da bi v celoti ustvarila rizom. Zgodba *Katedrala, zadnjega dne v oktobru* pa je značilen primer teksta, kjer se svet v vseh svojih segmentih kaže kot popolnoma neobstoynen, razpadajoč, že kar "desubstancializiran". Tudi v opisu katedrale se pojavljajo spleti "prostorov, ki so prehajali eden v drugega in pri katerih se ni bilo mogoče vprašati ne po smeri ne po plasti." Ponovno rizom! V podobnem smislu je mogoče brati tudi zgodbe, kot so na primer *Tank*, *Poglavje iz Dantejeve biografije*, *Mežikanje* itd. Ta tip zgodb, ki gradi predvsem na deskriptivnosti, je zanimiv tudi s stališča razmerja subjekt-objekt v Zabelovih zgodbah. Če je v nekaterih zgodbah subjekt sicer orisan v neki skrajno

reducirani, minimalizirani obliki, pa v nekaterih zgodbah preprosto ponikne. Posebej zanimivi se nam v tem oziru zdita zgodbi *V drugih časih in krajih* ter *Prah*. Gre za neko dinamiko prehajanj, prežemanj med obema poloma, ki ukinja njuno konstituiranje v smislu ločenih entitet. Zabel to doseže s spretnim kombiniranjem neprizadetega "očesa kamere" in subjektivne pripovedne perspektive.

Zgodbe, ki bi jih lahko uvrstili v naslednjo kategorijo, so znatno manj deskriptivne in z malo določeneje orisanim subjektom. Tukaj bi lahko pritrdili Virkovi ugotovitvi, da te zgodbe sicer evocirajo določena eksistencialna stanja, a to seveda ne pomeni njihovega (neo)eksistencializma, saj Zabelova očitna ironična distanca vzpostavlja nekakšen postmodernistični "potujitveni efekt". Hkrati se zdi, da je narava sentimentov, ki vzniknejo v teh zgodbah, večkrat premalo določna, da bi jih sploh lahko natančneje opredelili. Primer takih zgodb so na primer *Predsednik HS, Oficir, Notranji grad, Priložnost za srečo* itd. Seveda se tudi ta kategorija dosledno uvršča v minimalistično estetiko.

Potem so tu še zgodbe, ki tematizirajo nemoč pisave oziroma jezika in so torej avtorefleksivnega značaja (*Odgovor, Črta, Lise na steni*). Že ob primeru zgodbe *Opis neke kopalnice* smo skušali opozoriti na izjalovljeno prizadevanje pisave, da bi v celoti oblikovala rizom. Deleuze in Guattari pravita o tem: "Ideal knjige bi bil, da bi vse razgrnili na tak plan zunanosti, na eno samo stran, na isto ravan: doživetja, historične determinacije, mišljenjske koncepte, posameznike, skupine in socialne formacije." Vendar gre res bolj za ideal, kajti na drugem mestu poudarjata, "da se pisava nikdar ne bo izdelovala dovolj v imenu nekega zunanjega. Zunanje nima podobe, niti pomena, niti subjektivnosti."

Tudi v teh zgodbah je opazna Zabelova ironija, ki je vselej zmožna vzpostaviti omenjeni "potujitveni efekt" v odnosu do vsakokratne tematike. Tako je sklepno zgodbo *Lise na steni* možno brati kot ironizacijo omenjenega citata iz Leonardovega *Traktata o slikarstvu*, ki zbirko uvaja. V tem je pravzaprav svojevrstna prednost (postmodernistične) literature pred drugimi oblikami diskurza, da lahko svoje lastne predpostavke tudi ironizira. To pa še ne pomeni, da te predpostavke tudi že presega.

Zabelova druga zbirka kratke proze *Lise na steni* v nekaterih potezah kaže sorodnost z njegovo prvo zbirko *Strategije. Taktike.*, v marsičem pa se bistveno razlikuje od nje. Že v *Strategijah. Taktikah.* je opaziti avtorjevo zanimanje za majhno, za fragment. Prav tako je vidna obsedenost s časom, razpadanjem, neobstojnostjo. Tisto, kar pa *Strategije. Taktike.* bistveno ločuje od *Lis na steni*, je uporaba izrazito modernističnih pripovednih postopkov, ki jih v *Lisah na steni* več ne zasledimo. Poleg tega je v Zabelovem prvencu še moč opaziti nekakšno nostalgijo spričo definitivno "odčaranega" in demitologiziranega sveta. *Lise na steni* pa z doslednim vztrajanjem pri beleženju mikrokozmosa ta mikrokozmos "rehabilitirajo" in mu dodeljujejo posebno vlogo. In ne nazadnje, Zabelova druga zbirka predstavlja kljub določeni meri hermetizma znaten premik v smeri komunikativnosti.

Dejan Šiftar